

ПРЕГЛЕД ГЕОГРАФСКЕ ЛИТЕРАТУРЕ - REVIEW

Др Павле Радусиновић:
СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА
ЗЕТСКЕ РАВНИЦЕ ОД
НАЈСТАРИЈЕГ ДО
НАЈНОВИЈЕГ ДОБА.
Књига I и II, ТИТОГРАД 1991.

Више од 15 година, силом прилика, одвојен сам од катедре и предавачке дјелатности. Од тада ми се више није ни указала прилика да одржим предавање, али сам наступао на округлим столовима и научним скуповима гдје је излагање ограничено на 10-15 минута, као што ми се и вечерас указала прилика да говорим о књизи дра Павла Радусиновића. Своја предавања сам увијек написао, али усмено излагао. Велика временска пауза ме чини несигурним и како се каже: изгубио сам рутину, због тога ми дозволите да ово своје излагање комбинујем читањем и усменом ријечју.

I

Иако нерадо учествујем и јавно наступа на трибинама, посебно ми је драго што вечерас могу говорити на промоцији књиге колеге дра Павла Радусиновића. За то има више разлога. Навешћу само два. Када сам у нека друга незгоднија времена полемисао и објављивао текстове под насловом "Савремене заблуде о Његошу и Црногорцима", у исто вријеме је др Павле Радуси-

новић објавио текст о поријеклу становништва у Црној Гори и својим познавањем проблематике подржавао моје тезе у полемици. Треба рећи да смо игром судбине доживјели обојица злу судбину тамничког живота, он у младости, а ја 20 година касније, у вријеме Брозове диктатуре.

Не могу а да не констатујем своје задовољство што упркос овим нашим тренутним искушењима, недаћама и ратним траумама ипак успијевамо да нам се духовни живот не гаси, да се окупљамо у великом броју око нових књига да не угасимо духовни живот. Ако то не би чинили наши душмани би ликовали, јер би се нашли у духовном мртвилу и апатији. Држава може да се распада, али култура не може и не смије. Ми и данас, у тренутку пада економије и морала, политичког сљепола, националних искључивости и сепаратизма имамо успјехе на плану духовности. Ова промоција за то је, између осталог, добар доказ.

Наш духовни континуитет морамо сачувати. Успјели референдум је најбољи доказ духовног континуитета и историјске зрелости црногорског народа. Наше духовне српске споне не смију више никада бити доведене у искушење. Морамо чувати нашу духовност, а не само (еколошки гледано) природу и околину.

Нека иза нас остане вријеме политичког једноумља, јер је ово наше вријеме гробница сваког дог-

* Др Перко Војиновић, ванредни професор Филозофски факултет, Бања Лука, Бана Лазаревића 1, Говор на промоцији књиге у Титограду 1992. Рад примљен 25.02.1998. године.

матизма. Политичке слободе су основа сваке демократије. Код нас је политичка култура уништена, тако да острашћени паланачки лидери и политиканти желе да нас поново дијеле на четнике и партизане, на комунисте и антикомунисте, бјелаше и зеленаше. Нас су диобе увијек водиле у поразе и то смо скупо плаћали. Наши преци су се дијелили само на људе и нељуде.

Промоција вриједних књига и умних људи није само корист за науку и културу, већ допринос своме народу и ризници општељудске постојаности. Историја се мора сазнавати, а не оцјењивати на основама, савремене ирационалне мржње. На то нас обавезује и ово научно дјело о коме вечерас говоримо.

Друштво мора посветити пажњу и створити услове за развој наше интелигенције, која је спремна да се жртвује за свој народ и његов препород. Цјелокупна историја црногорске историје показује да је она била патриотска. То мора бити и ова.

II

Двије књиге др Павла Радусиновића, **Становништво и насеља зетске равнице од најстаријег до новијег доба**, представља крупан допринос научном приступу проучавању наше прошлости која је заокупљала пажњу многих научника, странаца, извањаца и домаћих интелектуалаца. Па, и поред свих напора остало је доста контраверзи о поријеклу, животу, вјери, традицији, обичајима и етнопсихолошким карактеристикама становништва, које је аутор разбистрио и научно објаснио. То је разлог да нешто више кажем поводом овог капиталног дјела.

Могло би се рећи да је у нашој бурној прошлости требало више од једног столећа да се изграде нове

генерације домаћих интелектуалаца који успјешно научно обрађује многе сегменте наше прошлости. Процес стварања црногорске интелигенције био је мучан и тежак. Још Вук Караџић свједочи да млади Црногорац више воли да буде пиљар у Котору, него сенатор на Цетињу. Бројнија црногорска интелигенција школовала се изван Црне Горе и тамо остала. Између два свјетска рата више од 70% црногорске интелигенције живјело је и радило изван Црне Горе. Споро, али упорно и у Црној Гори се афирмисала домаћа интелигенција која ће доживјети тешку судбину партијског једноумља после 1945. године. Интелектуалци су стављени у службу дневне политике.

Историчари су се трудили и утркивали да покажу да историја почиње од Броза (као да Црна Гора није имала славну прошлост и славне личности!), да оптуже, своје заслужне династије и предратне политичаре, а да прикрију непријатне чињенице из ближе прошлости. **Етнографи и географи** су величали административно-територијалне границе нове брозовске творевине и националне симетрије свих наших народа и народности. **Економисти** су доказивали да су предратне стопе раста мачији кашаљ у односу на раст и благостање радника, сељака и "поштене интелигенције" у самоуправном социјализму. **Социолози** су се трудили да покажу како у свим сегментима самоуправно друштво цвјета. **Статистичари** су требали само да бројчано изразе да све то није привид, већ гола истина, а **филозофи** су постали "логистичка подршка" новом квалитету живота. У таквом друштвеном миљеу "научници" брозовске идеологије објашњавали су да је баш овај наш свијет најбољи од свих свијетова.

Били би, међутим, неправедни у таквој генералној оцјени односа

науке и политике, ако не би поменили да је и у таквој "тиранији лажи" било научника и интелектуалаца који су се служили научном методологијом, објављивали научна дјела и изражавали своје стручне и научне резултате. Један од тих интелектуалаца, без обзира на његова лична идеолошка опредјељења, са трновитим путем личних моралних и научних опредјељења, је и др Павле Радусиновић. Ако је вријеме "мајсторско решето", онда се за његово укупно научно стваралаштво може рећи да ће преживјети ово наше "смутно вријеме" и да ће остати младим научним нараштајима као основа за даља истраживања у свим сегментима из ове научне области.

Наука је била и остаће један од основних облика друштвене свијести. Њен основни циљ је утврђивање **објективне истине**. Политика и наука се налазе у међусобном односу који може варирати од сарадње преко релативно пасивне коегзистенције, па до отвореног сукоба. Уколико политика омета научну објективност било би природно да дође до сукоба науке и политике. Међутим, ако политика фаворизује науку да истражује истину, онда се стварају услови да се и у политику уноси више научног, објективног сагледавања друштвене стварности. Ово истичем због тога што се налазимо у сваковрсној друштвеној кризи из које нас могу извући само људи са више знања, мудрости, визионарства и поштења.

Књига о којој је овдје ријеч има поред научног и политички ангажман, баш зато што је методолошки коректно заснована, и научно утемељена, јер је у једном другом временском раздобљу дата српска историјска вертикала становништва зетске равнице. То је најбољи одговор свим црногорствујућим етногенетича-

рима који се ненаучно, фалсификујући историјске изворе, напрежу да докажу како су Црногорци аутохтоно словенско племе од досељавања Словена на Балкан. Неки су доказивали да смо барем типови, само да се искључи српско поријекло Црногораца. Послије ове студије све те публицистичке произвољности постају смијешне и неозбиљне. Научну аргументацију ове књиге неће, надам се, покушавати нико озбиљан оспорити.

Др Павле Радусиновић, научни савјетник, познат је научној јавности као афирмисани црногорски географ и антрополограф. До сада је објавио неколико запажених монографија (**Зетска котлина**, Титоград 1962, **Скардарско језеро и његов обални појас**, Титоград 1964, **Становништво Црне Горе до 1945. године**, САНУ, књ. 80, Београд 1978, **Насеља Црне Горе**, књ. I-II, Београд 1985) и више студија и чланака у часописима и зборницама. Све ово наведено квалификује аутора да се његов нови најопширнији рукопис **Становништво зетске равнице и насеља од најстаријег до новијег доба**, посматра као напор научника са ауторитетом за ову проблематику.

Осим увода, закључка и прегледа извора и литературе, рад има бројне цртеже, графиконе, скице, карте и фотографије које су дате на крају сваке књиге. Текст је, иначе, документован бројним графичким материјалом, који употпуњује и документује ауторова разматрања.

Прва књига подијељена је у двије веће цјелине. У првом дијелу аутор разматра општи историјско-географски и етнодемографски развој становништва до краја XIX вијека. Овај дио има следећа поглавља: **Доба Римљана**, **Словенски период до доласка Турака**, **Период од краја XV**

до краја XIX вијека, Период од 1978. до 1918. године, Антропогеографска, етнографска и демографска питања, миграције, Осврт на културно-просвјетне прилике.

Други дио садржи следећа поглавља: Друштвено-економски развој, Економско-социјалне карактеристике становништва, Просвјетне и културне прилике, Развој становништва 1921 - 1941. године, Природно кретање становништва, Полна структура, Осврт на период 1941 - 1945.

Друга књига садржи: Основни преглед насеља, као и 45 сеоских насеља посебно обрађених. Аутор је на крају обрадио и градска насеља Подгорицу и Тузи, као и три специфична насеља (Шипчаник, Вуљај и Акшабановићи) у којима има само по неколико кућа од једне породице (врста родовске енклаве).

Аутор нам презентира једно уже регионално подручје у дугом временском периоду развоја становништва до новијег доба. За такав посао потребно је било изградити методолошки и интердисциплинарни приступ, а то је подразумијевало широко образовање и ерудицију. При томе аутор указује на антропогеографска, етнографска и демографска питања, на миграције, као и основне историјске токове. Аутор посебну пажњу посвећује политичкој, економској и културној историји Црне Горе, а у тим оквирима и зетске равнице.

Регионална тема као што је **Становништво и насеља зетске равнице од најстаријег до новијег доба** подразумијева однос између општег и посебног. Тога је био свјестан и аутор па је покушао да избјегне двије-ма опасностима. Прва је да историју зетске равнице не прикаже као разливени приказ шире регије, тј. да се регионалне појаве и процеси изгубе у ткиву општих друштвених појава и

процеса, и друга да регионалне појединости, које су од мањег значаја, не постану доминантно у ширим историјским оквирима. Да би избјегао тој замци аутор се определијело да направи шири историјски оквир друштвених појава и процеса (економских, политичких и културних), па у том оквиру разматра и анализира локалне друштвене појаве и процесе. Због тога су догађаји из историје Црне Горе дати доста опширно, па само може изгледати да оптерећује текст који је у центру пажње аутора. Међутим, читалац лакше прати локална збивања у оквиру општих токова и догађаја. Са сигурношћу се може рећи да је аутор уложио огромни интелектуални напор да свестрано и исцрпно анализира постављену тематику, као и све друштвеноекономске, политичке и културне појаве и процесе у широком временском распону, на означеној територији. Тиме је аутор дао значајан научни допринос коме се може радовати сваки од прегалаца на плану културе и науке.

Из свега изложеног следио би закључак да је рукопис дра Павла Радусиновића **Становништво и насеља зетске равнице од најстаријег до новијег доба** научно вриједно дјело које неће остати незапажено у научним круговима у Црној Гори, па и шире. Због тога га топло препоручујем читатељству, увјерен да ће његова појава значити не само допринос науци, већ ће обогатити библиотеке свих наших школа и културних установа.

Перко Војиновић

СЛОВЕНСКИ ГЛАСНИК
Свесловенско друштво Црне Горе.
Година I Број 1. Подгорица 1996.
Тираж 1500. Страна 1-278.

Под руководством одговорног уредника проф. др Павла Радусиновића, иначе првог предсједника Свесловенског друштва Црне Горе, основаног крајем 1992. године, изашао је из штампе први број Словенског гласника. Главни уредник новог часописа је академик Д. Лековић, а у редакционом одбору је 9 чланова. Редакција има и шест почасних чланова од којих четири из Москве, један из Минска и један из Београда.

У тешким ратним временима нестајања друге и настајања треће Југославије, у Подгорици је 24. новембра 1992. године на иницијативу 33 угледна лица из науке, културе и јавних радника Црне Горе, основано Свесловенско друштво Црне Горе. Иза четири године постојања изашао је из штампе први број тога друштва - Словенски гласник.

У "Ријечи редакције" која представља увод или предговор каже се: "Прошло је много времена од првог словенског конгреса одржаног у Прагу 1848. године до данас... Но и поред бројних настојања ка успостављању јединства и узајамности... никада није дошло до неког већег зближавања. Идеја као идеја, истина, остала је да живи и траје; и ми је данас изнова актуелизујемо јер је сматрамо благотворном за све словенске народе који, ево крајем овога вијека пролазе опет, по ко зна који пут, кроз тешка времена и искушења."

Редакција истиче да се данашње словенство не може обновити на идејама XIX вијека, него на културном и историјском прожимању. Словенска узајамност значи данас повезаност са идејама европске

заједнице и са цијелим свијетом. Мали словенски народи су увијек били монета за поткусуривање великих сила. Отуда се сарадња међу њима нужно намеће да би остали на својим огњиштима да не би били растурени.

Први број доноси велик број текстова из XIX вијека, а умјесто Предговора су прилози: Његошева ријеч, Преци и Потомци, Зов наше славе и Словенска култура и свијет данас, који дају оквире покрета.

Пет чланака чине главнину првог броја то су: "Стварање култа Русије у Црној Гори у XVIII вијеку" Ж. Андријашевића; "Словени и словенство" Ј. Сундечића; "Генерал М. Мартиновић о црногорско-руским односима почетком XX вијека" Д. Мартиновића; "Античко и хришћанско откриће духа у раним Његошким умотворинама" Р. Ивановића и "Српски језик данас" од Д. Ђупића.

Вриједни су прилози: Словенско писамце В. Распутина, Словенофили и Н. Ј. Данилевски у свом времену и данас од П. Ивића и П. А. Ровински О бојовном карактеру Црногораца од П. Радусиновића.

Слиједе 22 пјесме од разних словенских аутора, од црпских, црногорских, преко руских, бугарских до хрватског С. С. Крањчевића (Славенска липа).

На крају су јубилеји (четири прилога о 500 годишњици прве ћириличне књиге на словенском југу). Слиједи Документација о оснивању Друштва и на крају Ин мемориам (Н. И. Толстоју, М. Пешикану и другима).

Искрено нас радује покретање овог и оваквог часописа, посебно у овако тешким временима за готово све Словене - нарочито за Србе, Црногорце и Русе. Стога и на овај начин пружамо подршку племенитим циљевима покретања иницијативе за

обнову словенске узајамности, иако смо свјесни огромних потешкоћа које се налазе на том путу. Зато свака част и похвала издавачу новог часописа.

Милош Бјеловитић

СРПСКА ЗАПАДНА
СЛАВОНИЈА
МАЈ 1995.
ИЗГОН

SERB WEST SLAVONIA
MAY 1995.
EXODUS

Издавач: Веритас - Документационо-информациони центар Београд и Светигора-Издавачка установа Митрополије Црногорско-приморске, Цетиње, 1998., 112 стр.: факс., фотогр., формат 21 пута 27 см. Текст на енгл. и срп. језику, тираж 1500.

Ова публикација својом документованом грађом чини значајан корак у освјетљавању, по српски народ, трагичних догађаја у Западној Славонији од 1. маја 1995. године. Хрватске су власти наведеног датума извршиле агресију на овај српски домицилни простор (дио РСК) спроводећи етничко чишћење уз масовно извршене злочине. Сва ова апокалиптичност се одиграла пред очима "гаранта мира" уз њихову прећутну сагласност и невјероватну равнодушност. Збирка публикованог документованог материјала, о којој говоримо, је неумољива у приказу те сурове истине.

Публикација се састоји од три дијела: два текстуална исте документоване грађе на енглеском (са једним бројем фотокопираних оригиналних докумената) и српском језику. Дијели их 12 илустрованих страница са 39 фотографија.

Текстуални дио има три поглавља: Документи, Жртве свједоче и Погинули и нестали Срби у агресији хрватске војске на Српску Западну Славонију.

Документи садрже извјештаје разних представника УН Сектора Запад и низ других извјештаја изворног карактера. Они временски покривају збивања уочи агресије, вријеме њеног трајања и непосредно послије. Иако се из њих не може у цјелости склопити мозаик збивања, може се јасно видјети следеће: Хрватска се систематски припремала за агресију са којом су били на вријеме упознати Међународни представници и да је над српским народом Западне Славоније извршен масовни злочин, а простор етнички очишћен од њега. Бројна предочена свједочанства почињених злочина говоре о најмање 50 убијених дуж пута Окучани-Новска, око 100 убијених у Н. Вароши и око 50 на цести Трнаковац-Рогољи те масакрираним рањеницама са три медицинске сестре у Пакленици. О злочину свједоче и предочени извјештаји о откривеним гробницама у Г. Трнави (29), Окучанима (49) и Лаћевцу (5) као и прање цеста од крви на мјестима вршеног злочина, те паљење одјеће и личних ствари жртава (из извјештаја патроле непалског батаљона од 8. маја 1995. год.). У овом поглављу су приказане и три табеле (преузете од УН-КРО-а) са бројем становника главних етничких група за општине Липик, Пакрац и регион Окучани (непотпуна). Из њих се види да је већинско, прије рата, српско становништво (24245) "нестало" и у октобру 1995. год. бројало 1659 лица.

Поглавље Жртве свједоче се састоји од 21 дате изјаве свједока западнославонске драме. Оне употпуњују слику ужаса претходног по-

главља. Изјаве су састављене код истражних судија судова у Глини, Градишци, Бањој Луци и просторијама Веритаса у Београду.

Треће поглавље чини списак погинулих и несталих са њиховим основним подацима (осим за 15 лица) те мјестом нестанка-погибије. Списак се састоји од 281 лица (осмеро дјеце), али нажалост овај број није и коначан.

Илустративни дио чине двије цјелине насловљене са: Окупација у сликама и Злочин из страсти. Прва кроз 21 фотографију приказује протјеране Србе у колективном смјештају, њихова похарана насеља и бројне разасуте гробнице. Другу цјелину чини 18 фотографија лешева српских војника и цивила (неки унакажени) од којих свега пет идентификованих.

О овој публикацији вриједних документованих свједочанстава не треба пуно говорити. Она је значајан докуменат у демографским и другим будућим научним истраживањима. Треба је прочитати и сачувати као вриједно свједочанство свирепе истине коју износи, истине која не дозвољава да се заборави, истине која отвара очи онима који не виде, а свјетске моћнике упозорава да виде оно што гледају. Она је свједок који опомиње.

Миленко Живковић

GEOGRAPHICA PANNONICA.
INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL. ИНСТИТУТ ЗА
ГЕОГРАФИЈУ.

Природно-математички факултет
Универзитет у Новом Саду, 1, 1997.
Формат енциклопедијски (31x 22 cm).
Стр. 1-40. Тираж 300 комада.
Штампано на енглеском језику.

У савременом, модерном дизајну у комбинацијама тамноплаве и зелене боје са колор сликом у средини панонског села и пејзажа, појавио се недавно из штампе први научни географски часопис на енглеском језику. Главни уредник новог часописа је др Бранислав Ђурђевић, а издавачки одбор има шест чланова. Двојица су из Румуније, а по један из Мађарске, Словачке, Њемачке и Енглеске. Какву везу има Енглец са простором Паноније? Има, јер се бави њеним проблемима. Како то да нема у уредништву људи из Аустрије, Чешке или из централне Србије, кроз коју као што је то опћепознато тече Дунав? Но о томе нешто касније.

Са колор фотографијама, троступачном штампању, ознакама за сваки прилог на странама, са Абстрактом и Литературом, кључним речима за сваки текст прилога, доста карата, табела и других прилога, први српски часопис на енглеском језику уз коректуру Енглеца, заслужује високу оцјену.

У неке врсте предговора, а да то не пише, поред слика директора Института др П. Томића и уредника др Б. Ђурђевића, налазе се њихови прилози на пола стране о раду Института, односно о профилу новог часописа. Први број има укупно девет прилога, од којих је први: "Оснивање и развој Института за географију" који на шест великих страна поред слика Института, даје ври-

један, сажет и прецизан преглед оснивања, рада, развоја и планова развоја Института. Други, седми, осми и девети прилог су радови географа из Румуније, од којих се ниједан не бави директно географском проблематиком Панонског басена! Свјесни смо потешкоћа уређивања сваког часописа, а посебно његовог првог броја. Остаје нада да ће будући бројеви изјегавати овакву структуру садржаја.

К. Кочиш објављује вриједан прилог: "Промјена религијске слике у Карпатско-Панонском простору" од 14. в., боље речено од државних пописа с краја 18. в. до закључно са 1991. годином. Аутор пружа солидну слику промјена религијске структуре током времена, посебно у раздобљу од 1930. до 1990. године. Вриједи споменути да је забиљежио и протјеривање Срба из Хрватске (западна Славонија и Крајина).

Лазиви дају преглед производње жита у Војводини (1979-1988), а Ј. Ромелић пише о неким специфичностима развоја агроиндустрије у Војводини.

Издавање научног часописа на енглеском језику, посебно за мале народе има данас велики смисао, потребу и оправдање, тим више што то раде и велики народи. Питамо се да ли то треба да раде дијелови једног малог народа? Наравно да би било боље да то ради један научни часопис на нивоу цијеле државе. Но да ли је то код нас могуће? Јесте, ако то сви хоћемо и схваћамо да је то неопходно. Диоба српског народа на регије, чини нам се у данашњим међународним околностима више штетна него корисна. И још једна примједба, нигдје нема ћирилице нити у наслову Института? Јесу ли то Војвођани заборавили на Српску Војводину, на Матицу Српску и улогу Сремских Карловаца, кад су одлучи-

ли да и у наслову испусте старо српско писмо ћирилицу? Ако јесу, грдно се варају, ако мисле да ће се одрицањем од свога писма приближити Средњој Еуропи!

Без обзира на изнешене примједбе, желимо новом часопису дуг и успјешан животни пут.

Милош Бјеловитић

Др Саша Кицошев:

АЗИЈА ДРЖАВЕ И РЕГИЈЕ.

Природно-математички факултет,
Институт за географију. Нови Сад,
1996. Стр. 1-336. Цијена 50 динара.

Универзитетски уџбеник "Азија државе и регије" др С. Кицошева појављује се у право вријеме, вријеме велике оскудице у српским земљама географске литературе, посебно у домену регионалне географије свијета. Од савремених уџбеника постоји још само један "Евроазија - битна природна обележја" др К. Ристић. (Види приказ у Гласнику ГД РС св. 1, Бања Лука 1996, стр. 118-120). Зато појава уџбеника заслужује похвалу како за аутора тако и за Институцију која га издаје.

Уџбеник је подијељен на два велика поглавља: Општи преглед Азије и Регионални преглед Азије.

Прво поглавље (5-51 страна) даје општи преглед природних и друштвено-географских карактеристика Азије. Природна средина се излаже почев од типова обале, преко геолошког развоја и рељефа, климе, хидрографије, земљишта, биљног и животињског света до природних богатстава. Друштвено-географски преглед почиње Откривањем, истраживањем и освајањем Азије, а наставља се становништвом, привредом и политичком картом савремене Азије. На крају је извршена Ре-

гионална подела Азије на 6 великих регија.

Треба истаћи чињеницу да у овом поглављу аутор обрађује Азију као јединствен континент, што међутим није случај у регионалној обради у којој је изостављена регија Сјеверна или Руска Азија, која се по традицији насталој послје II свјетског рата обрађује у Регионалној географији свијета I - Европа и СССР, а сада у предмету "Европа и Заједница Независних Држава".

Аутор је подјелио Азију на шест макрорегија од којих обрађује пет и то: Југозападна Азија са 18 држава на седамдесетак страна; Средња Азија са 7 држава на тридесетак страна; Јужна Азија са 8 држава на четрдесетак страна; Југоисточна Азија са 12 држава на шездесетак страна и Источна Азија са 4 државе и три територија на седамдесетак страна текста.

Свака велика регија садржи уводни дио у ком се даје преглед регије као цјелине са свим садржајима природне и друштвеногеографске средине, а послје тога слиједи обрада по државама. Свака држава се опет обрађује почев од географског положаја преко елемената природне средине до друштвених карактеристика. На крају прегледа држава слиједи важна подјела државе на географске регије.

На крају уџбеника је опширан списак Литературе и Извора на 4 стране. Ипак списак литературе и извора је недовољно профилисан. Најме није довољно заступљена географска литература савремених западних писаца. То је вјероватно последица ратних догађања на просторима бивше СФРЈ током последње деценије.

Аутор се поднасловом уџбеника (државе и регије) ограддио од принципијелних проблема излагања

регионалне географије по државама а којим се добро одступа од принципа географских регија. Пронашао је добар спој држава и регија обрађујући сваку државу по основним регијама на крају излагања. Код сваке регионализације се могу стављати крупне примједбе: како је на примјер Јапан обрађен само у оквиру трију регија, а Израел у седам регија? Или зашто је западни дио Кине обрађен у Источној Азији, док је Монголија обрађена у Средњој Азији? Аутор се одлучио за приказивање по државама и регија у оквирима држава. Овакве примједбе се могу стављати на свако издање уџбеника регионалне географије свијета.

Аутор је пружио солидан преглед природне средине, друштвених чинилаца и регија по државама у оквиру пет великих регија Азије на само нешто више од 300 страна текста са потребним бројем географских карата. Наравно, да недостају слике, графикони, цртежи и други илустративни материјал, али је он од мање важности од текстуалног, веома успјешног дијела.

И на крају, уџбеник је штампан на српском језику и ћирилицом, што заслужује похвалу. Уџбеник попуњава велику празнину у иначе скромној географској литератури на српском језику.

Милош Бјеловитић

Др Слободан Ђурчић
ГЕОГРАФИЈА НАСЕЉА,
Универзитет у Новом Саду
Природноматематички факултет,
Институт за географију Нови Сад
1992. (стр. 1-170, тираж 300)

Намјена ове књиге је да послужи као један од универзитетских уџбеника за предмет географија насеља. Књига је подјелена у десет

поглавља и осим текстуалног дијела садржи 16 табела и 33 картографска и графичка прилога.

У уводном дијелу истакнути су предмети и задаци географије насеља и кратак преглед развоја ове географске дисциплине.

У другом поглављу описан је утицај физичкогеографских и друштвеногеографских фактора на оснивање људских насеља тј. геолошке прилике, рељеф, климатске прилике, хидролошке, фитографске, педолошке, економско-географске, историјске, културне, социолошке, демографске и насеобинске прилике које су условиле погодност формирања насеља.

У трећем поглављу, аутор даје преглед распрострањења људских насеља на Земљи, обрађује појам насеобинске екумене, те анализира услове за насељавање по климатским и висинским зонама, наводећи конкретне примјере уз табеларне, графичке и картографске прилоге. Аутор дефинише неколико типова екумене, те полазећи од људских станишта као центара привређивања, по том критеријуму дијели насеља на неколико типова.

У четвртном поглављу описан је утицај основних природних и друштвених фактора на људска станишта, а самим тим и на морфолошке карактеристике насеља. Аутор дијели станишта на привремена и стална и даје опис станишта у разним дијеловима свијета насталим у условима номадског живота, те станишта које је изградило становништво које се бави пољопривредом и риболовом и које је уопште везано за околину, описујући колибе, шаторе, јурте, вигваме, иглуе, пећине и куће од дрвета и земље.

У петом поглављу анализиран је значај локалног и регионалног

положаја за настанак насеља. Наведене су погодности положаја градова насталих на раскрсницама путева, на контактима различитих производних рејона, на ријекама, морских лука, градова на средокраћама и локалних гравитационих центара са примјерима.

Настанак и развој насеља описан је кроз историјски пресјек у шестом поглављу од праисторије до XX вијека са примјерима градова који су под разним историјским и друштвено економским условима доживљавали наизмјеничне успоне и падове. Аутор анализира савремене урбане процесе поредећи поједине дијелове свијета, те скреће пажњу на географске проблеме градских насеља данас, као што су: загађеност ваздуха, загушеност градског саобраћаја, недостатак градског зеленила, проблем снабдевања града, буке, евентуалног рата. Истовремено професор Ђурчић прати развитак сеоских насеља и промјене изазване секундарном урбанизацијом, од промјене топографског положаја, промјене функција до морфолошких промјена. Он анализира географске проблеме у развоју села, првенствено демографске, тј. нагло смањивање удјела млађег становништва у становништву села и насеобинске проблеме, тј. уређења и изграђеност сеоског простора.

Дефиниција сеоских и градских насеља као и методе утврђивања типа насеља описани су у седмом поглављу. Наведени су примјери из праксе и методи, како у Југославији, тако и у другим земљама.

Морфолошка структура насеља описана је у осмом поглављу и приказана картографски и шематски уз примјере типова насеља по Јовану Цвијићу и Браниславу Букурову, морфологија насеља, тј. облик основе и структура, физиономија насе-

ља, те карактеристични типови војвођанских насеља.

У деветом поглављу извршена је класификација насеља по карактеристичним функцијама уз кориштење квантитативних и квалитативних метода и начин класификације југословенских насеља по Игору Вришеру.

Просторна структура насеља са карактеристичним градским зонама, описом њихове морфологије и функција пословне зоне, индустријске, стамбене зоне и саобраћај у граду обрађени су у деветом поглављу.

Наиме, како у свијету не постоје аутономна насеља већ су она разним функцијама и улогом коју имају повезана у систем насеља и утичу једна на друге, у посљедњем поглављу је објашњен појам гравитационих сфера, нодалне регије и хијерархија насеља. На примјеру теорије централних насеља Валтера Кристалера уз табеларне, картографске и графичке прилоге, описане су неке методе одређивања степена централности насеља.

На крају књиге је попис литературе коју чини 159 наслова које је аутор користио приликом израде овог уџбеника који се лако чита и у коме је кроз временски и просторни пресјек дате морфолошке, структурне и функционалне карактеристике насеља, извршена класификација и истакнути савремени проблеми изградње насеља и организације живота у њима. У том циљу, овај уџбеник даје допринос усвајању основа из географије насеља и помаже у сагледавању савремене проблематике у развоју насеља данас у свијету.

Мира Живковић-Мандић

PIOTR EBERHARDT
- ДЕМОГРАФСКА КРЕТАЊА У
ЗАПАДНИМ И СЈЕВЕРНИМ
ОБЛАСТИМА ПОЉСКЕ
(87 - 100 str.), Przegląd Geograficzny,
Институт за географију, Пољска
академија наука, годишњак, том
LXX бр. 1 - 2, 1998. Варшава

Пољска је доживјела велике промјене државне границе послје Другог свјетског рата, кад је помјерена са истока, уступајући дио територије површине 178,8 хиљада km² Совјетском Савезу, на запад према Њемачкој, од које је добила 102,7 хиљада km², кад јој је враћен и широк излаз на Балтичко море. У овом чланку аутор се бави демографским кретањима у оним областима Пољске које је Њемачка посједовала и који су Пољској прикључени послје Постдамске конференције. То је област источно од Одре и Нисе, са градом Шћећином, и дио источне Пруске.

Промјена државне границе била је праћена демилитаризацијом и великим пресељавањем њемачког становништва које је напустило те области. Циљ овог рада је да се види поратна динамика становништва у новодобијеним областима које су Пољаци дуго називали повраћене земље, а данас западним и сјеверним војводствима.

Овај простор прво је доживио етничку смјену становништва, а затим нову административно-територијалну подјелу која отежава праћење и поређење демографских промјена. Послје Другог свјетског рата извршено је седам пописа становништва (1950., 1960., 1970., 1978., 1988., 1991., 1996. године). Текст чланка, ради потпуније анализе, поткријепљен је са шест табела и три карте. Из њих је видљиво кретање броја

становника западних и сјеверних области од 1925 - 1996. Пред почетак Другог свјетског рата у тим областима живјело је 8 855 000 становника, тј. око 20% становника Пољске, од чега је сеоско становништво чинило незнатну већину, док је 1950. године тај број износио 5 957 121 становника.

Повраћене (западне и сјеверне) земље подијељене су на 21 војводство. Занимљиво је да сва војводства, без разлике на природно-географске услове, додуше не истим интензитетом и нека не континуирано, имају пораст становништва, па је 1996. године евидентирано 10 388 994 становника. У периоду од 46 године готово је удвостручен број становника, а прираштај становништва био је највећи у периоду од 1950-1970. године, и то више у граничним војводствима према Њемачкој. Удио сеоског

становништва је још увијек значајан, али урбане зоне биљеже убрзанији развој. Аутор прати удио сеоског и градског становништва по војводствима, од 1950. кад је 51,7% становништва чинило сеоско, а 48,3% градско, до 1996. кад је 68,6% чинило градско становништво, а удио сеоског становништва опао на 31,4% што значи да овај простор доживљава постепену трансформацију.

Упркос процесима поларизације између урбаних и руралних средина, они нису утицали на све већу интеграцију западних и сјеверних области Пољске са осталим дјеловима Пољске. Овај научни чланак доприноси сагледавању демографских процеса у западним и сјеверним земљама Пољске, а табеларни и картографски прилози олакшавају разумијевање дате проблематике.

Мира Живковић-Мандић